

РОЗДІЛ 1

Валя потай робить копію посвідки про народження

Пухкенька і вертка, схожа на дзигу, Валя не звикла ховатися. Та саме це холодного березневого ранку їй доводилося робити за сараєм, щоб не помітив вітчим. Точніше, щоб ніхто не помітив.

Терпіти не могла вітчима. Чудово пам'ятала, як він з'явився вперше в тісній хатинці, побудованій мало не під землею, без вікон і з невисокою стелею — знадвору можна було побачити тільки похилий дах і вхід. Дівчинці тоді виповнилося п'ять років. Мати привела довготелесого миршавого старигана, від якого тхнуло цигарками, й оголосила:

— Знайомся. Це твій новий тато.

Тепер Валі було дванадцять, але жодного разу за всі ці роки вона не назвала його татом. Справжній тато зник безвісти у Другій світовій. Справжній тато був молодий вояк, що захищав країну від фашистів. А потім прийшов вітчим, голова колгоспу «Іскра Леніна». Голова вельми своєрідного «хазяйства», як сумно жартувала баба Уляна. Колись влада забрала в селян майже всю землю, зерно, худобу, приміщення... Усе це «хазяйство» об'єднали. Тому й назвали колгоспами — від словосполучення «колективне господарство». Там тепер селяни трудилися, поділившись на групи — бригади. Обробляли поля, не маючи права розпоряджатися майном, яке колись належало їм. Багато хто колгосп щиро

ненавидів, однак вийти з нього — означало приректи себе на голодну смерть, адже нікому не повертали ні землю, ні худобу, ні сільськогосподарське устаткування. У найкращому разі давали землю, на якій нічого не росло. У селі все вирішували не селяни, а місцеве партійне керівництво, до якого належав вітчим.

У Недогарках, на відміну від сусідніх сіл, вирощували тютюн та коноплю. Однією з бригад керувала мати — бригадирка. Тож не дивно, що там, на роботі, і поклала око на вітчима.

Він спалив усі світлини, на яких був зображений Валя тато. Знищив усі листи, де стояло батькове ім'я, усі документи, де його згадували. Коли ж Валя, дізнавшись про це в шість років, обурилася, вітчим подивився на неї, мов божевільний. Почалися розмови пошепки. Про вождя.

Про Сталіна.

Сталін знав усе, що відбувалося в Радянському Союзі, бо стояв на його чолі. Іноді, вигадуючи казки, дівчинка уявляла його злим королем і чарівником, що міг наганяти жах на кожного. Тоді Валя вигадувала який-небудь жарт, щоб у королівстві минув жах, але так відбувалося тільки в казці. Насправді жах тривав далі. Будь-хто міг потрапити за ґрати, навіть простий селянин чи вчитель. Будь-кого могли розстріляти. Достатньо було написати на нього донос в «органи». Сам Сталін читав доноси. Вітчим тоді заявив: якщо вона, Валя, не хоче ускочити в халепу, то мусить в усьому слухатися його. Наступного дня, щоб вона про це не забувала, приволік

портрет Сталіна. А ще, сказав вітчим, це мало виховувати Валю як комуністку.

Звичайно, Валі ідея нітрохи не сподобалася. Комуністом був вітчим, вона не збиралася ставати такою самою, як він. Комуністом був Сталін. Вітчим боявся Сталіна? Що ж, Валя твердо вирішила бути сміливою. Вітчим хотів, щоб вона працювала після школи в колгоспі? Валя із запалом відповіла на це, що спалить усі поля з тютюном і коноплею того самого дня, як почне там працювати. Ставати бригадиркою, як мати, і гнути спину вона не збиралася. Вітчиму тоді відібрало мову. Він зробив загрозливий рух у бік Валі, ніби хотів ударити. А тоді мов опам'ятався — і просто гримнув дверима.

Портрет Сталіна висів у хаті, у правому кутку, де колись були ікони. Щоразу, коли Валя дивилася на цього намальованого вусаня, у ній здіймалася тривога. Усі боялися Сталіна. Але й обожнювали також. Як сказав дядя Коля, котрий приїхав уночі, щоб ніхто із сусідів у селі не побачив:

— Спробуй-но Сталіна не полюбити...

Спробуй-но не полюбити страх.

От і ховалася тепер Валя зі страхом у грудях, хоч і намагалася бути сміливою. Дядя Коля поїхав назад, до міста Кременчука, де працював начальником, а вітчим сидів, втупившись у стіну, у цей портрет Сталіна. Валя знала, що буде потім. Вітчим давно про це бурчав. Щоразу після візиту дяді Колі бризкав слиною, що треба б знищити посвідку про народження Валі. Останній

документ, де був згаданий її справжній батько — Миколаєнко Іван Федорович. Тепер, коли дядя Коля поїхав, вітчим вирішив позбутися цієї посвідки про народження остаточно. Дядя Коля попередив: будуть перевірки. І добре, якщо тільки в колгоспі. Вітчим завжди цього страшенно боявся.

Зберігав про всяк випадок чисті бланки документів у сараї, якщо раптом доведеться втікати з підробленими. Цим Валя й скористалася.

На щастя, вітчима покликав давній товариш по чарці, дядя Стьопа, якого колись влаштував колгоспним сторожем. Вітчим вийшов.

Вийшла перевальцем і мати Валі. Хоч була вагітною, на шостому місяці, однак мусила працювати в колгоспі. Усі мали працювати. Ще крикнула вітчиму, щоб теж не барився і йшов на роботу. Той лише відмахнувся: давній приятель розповідав йому щось цікаве і, Валя в цьому не сумнівалася, безглузде.

Обережно прочинила двері сараю. Там, крім численних лопат і граблів, стояла також скриня, де лежали чисті бланки. Знайшла потрібний папірець майже відразу — з надписом «Посвідка про народження». Навіть печатка була. Задоволено всміхнулася. Авжеж, вітчим постарався.

Швидко перебігла із сараю до хати. Там була тепер тільки трирічна Зоя, що мирно сопіла поруч із невеликою пічкою. Донька матері й вітчима. Усі інші — чотирирічна Фрося, п'ятирічний Максим, семирічні Петько й Женько — побігли на вулицю. Семирічки вчилися

в першому класі, в одній з небагатьох уцілілих після війни хат, а менших доглядала хазяйка іншої хати, де навчалися вже учні четвертого, п'ятого й шостого класів. Усі Валіні брати й сестри були рідними дітьми вітчима й матері, тож вона ніяк не могла змусити себе назвати їх молодшими. Та й не хотіла.

Валя збрехала, що дочекається вдома подружок-однокласниць.

Швидко знайшла посвідку про народження — вона лежала у скрині під ліжком, разом з іншими документами. Чхнула від пилуки й мимохідь подумала, що після школи треба буде замести підлогу. Поклала посвідку поруч із чистим бланком на стіл, який стояв під портретом Сталіна. Неспокійно зиркнула на портрет, умочила ручку в чорнила й почала переписувати. Старанно, аж не помітила, як висунула язик.

ПОСВІДКА ПРО НАРОДЖЕННЯ

*Громадянка: Миколаєнко Валентина Іванівна
Народився(лася) 15.02.1941 р. / П'ятнадцятого лютого тисяча дев'ятсот сорок першого року...*

Озирнулася на двері. Мусила поспішати, поки вітчим не повернувся. Далі був найголовніший пункт: батьки. Валя акуратно вписала:

*Батько: Миколаєнко Іван Федорович
Мати: Миколаєнко Оксана Семенівна*

Перевела дух. Залишилося вказати місце свого народження — село Недогарки, Кременчуцький район, Полтавська область. Тепер тільки дата й підписи завідувача бюро загсу та діловода. Підробити підписи виявилось не надто складно: Валя завжди писала старанно. Завжди була охайною. Пам'ятала, як ще в першому класі вчителька зауважила:

— Які в тебе гарні літери. Каліграфом будеш.

Валя тоді так і зрозуміла, що каліграф — це той, хто гарно пише, рівно й чітко. Пишалася собою. Вітчим, на відміну від неї, писав завжди криво, навскіс, нерозбірливо. Літери в нього плигали на кожному рядку. Мати та кож не могла похвалитися гарним почерком — вона й не писала майже ніколи.

Закінчивши з документом, Валя подула на чорнила, потім сховала щойно зроблену копію під ліжком, а оригінал скрутила й убгала в рукав старого, ще від діда, кожуха. Вчасно. Розчинилися двері, повіяло холодом та цигарковим димом. Вітчим, побачивши Валю, завмер на порозі.

— Ти що тут робиш?

Валя незмигтно дивилася на цього чоловіка, який тремтів від самої лише згадки про Сталіна. Серце калатало в грудях, червоне обличчя й брудний цигарковий дух викликали огиду. Валя демонстративно встала з підлоги. Більше нічого не запитуючи, вітчим прожогом кинувся до ліжка. З полегшенням витягнув з-під нього посвідку про народження Валі. Навіть не запідозрив підробку. Зім'яв цей нещасний папірець і кинув у пічку.

До горла підкотився клубок, гіркий, мов редька. Валя схопила ручку з чорнилами, торбину й хотіла вже вибігти, та зупинили слова вітчима:

— Ти мені ще подякуеш.

Усередині все аж спалахнуло. Валя крутнулася на одній нозі, зовсім як дзиґа, але не встигла нічого сказати: прокинулася й заревла Зоя. Вітчим вийшов і, насвистуючи, попрямував до колгоспу, а Валя залишилася разом із Зоєю. Дала їй коров'ячого молока і хліба. Зоя заспокоїлася.

— Побігла я, — сказала, наче Зоя могла щось розуміти. — І так уже спізнилася на урок.

А сама подумала: це вітчим мав їй дякувати, що вона піклувалася про всіх його дітей! Натомість спалив спогади про її справжнього тата. Тепер, либонь, планував зробити нову посвідку про народження Валі. Точно змовився з кимось у загсі!.. У графі про батька впише своє ім'я: Мрих Володимир Ксенофонович. І матиме Валя прізвище не Миколаєнко, а Мрих, ще й по батькові буде Володимирівна, а не Іванівна.

Рукав, у якому вона сховала оригінал посвідки, приємно грів зап'ястя. Душа співала. Дівчинка бігла по снігу до школи, і навіть крижаний вітер не міг стерти з її губ усмішку.